

Prof. Dr.
Dilşen İNCE ERDOĞANDokuz Eylül Üniversitesi,
Edebiyat Fakültesi Tarih
Bölümü,
drinceerdogan@gmail.com

Corresponding Author

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6669-5966>Öğr. Gör. Dr.
Banu BERBER BABALIKAydın Adnan Menderes
Üniversitesi, banubabalik@
adu.edu.trORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9863-7189>Başvuruda bulundu. Kabul edildi.
Applied Accepted

Eser Geçmişi / Article Past: 26/08/2022 6/09/2022

Araştırma Makalesi

DOI: <http://dx.doi.org/10.21551/jhf.1167257>

Research Paper

Orjinal Makale / Original Paper

Demokrat Parti Döneminde Zeytin ve Zeytinyağı Üretimi
(1950 – 1960)Olive and Olive Oil Production the Democratic Party in The Period
(1950 – 1960)

Öz.

Tarih boyunca toplumların yaşamlarında bölgesel tarım ürünlerinin büyük önem taşıdığı görülmüştür. Türkiye’de sahip olduğu coğrafi konumun etkisi ve iklim özellikleriyle zeytin ve zeytinyağı üretiminde önemli bir potansiyele sahip olmuştur. Millî Mücadele sonrası yeni devletin kurulmasında bağımsız ekonomi anlayışı benimsenmiştir. Ekonomisi tarıma dayanan Türkiye’de Cumhuriyet dönemi ile zeytin tarımına önem verilmiştir. Zeytinciliği geliştirmek ve zeytin ağacı sayısını artırmak amacıyla yeni kanun ve düzenlemeler yapılmış, modern zeytincilik kursları düzenlenmiş ve bu kurslara yurtdışından zeytincilik alanında uzman kişiler getirilmiştir. 1950’de iktidara gelen Demokrat Parti (DP)’nin ekonomi politikalarında tarım büyük öneme sahip olmuştur. Bu çalışmada DP’nin 10 yıllık iktidarında büyük önem taşıyan ekonomi politikaları içinde zeytin tarımı ele alınmıştır.

1950-1960 yılları arasında Türkiye’de zeytin ve zeytinyağı üretimi, zeytinciliği geliştirmek için yapılan çalışmalar, bu çalışmaların sonuçları ve zeytin üretiminin Türkiye ekonomisine etkileri çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Zeytin üretimi ve üretimin ekonomiye etkilerinin sayısal verilerle desteklendiği çalışmada sayısal veriler konusunda dönemin TÜİK verilerinden (Türkiye İstatistik Kurumu), Başbakanlık İstatistik Yıllıklarından, tarım ve ekonomi dergilerinden yararlanılmıştır. Ayrıca zeytin ile ilgili çıkarılan kanunlar, kanun hükmünde kararname ve resmi

ATIF: ERDOĞAN İNCE, Dilşen, BABALIK BERBER, Banu “Demokrat Parti Döneminde Zeytin ve Zeytinyağı Üretimi (1950 – 1960)”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 8/3 (Eylül 2022), s. (798-822)

CITE: ERDOĞAN İNCE, Dilşen, BABALIK BERBER, Banu, “Olive and Olive Oil Production the Democratic Party in The Period (1950 – 1960)”, *Journal of History and Future*, 8/3 (September 2022), pp. (798-822)

Screenedturnitin

düzenlemeler ile ilgili olarak Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Resmî Gazete, Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridelerinden, Kanunlar ve Tutanak Dergilerinden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Zeytin, Zeytinyağı, Demokrat Parti, Ekonomi.

Abstract

Throughout history, it has been seen that regional agricultural products are of great importance in the lives of societies. Turkey has an important potential in olive and olive oil production with the effect of its geographical location and climate characteristics. After the National Struggle, the concept of independent economy was adopted in the establishment of the new state. In Turkey, whose economy is based on agriculture, olive agriculture was given importance with the Republican period. Laws and regulations were made in order to develop olive cultivation and increase the number of olive trees, modern olive growing courses were organized and experts in the field of olive cultivation were brought to these courses from abroad. Agriculture had a great importance in the economic policies of the Democratic Party (DP), which came to power in 1950. In this study, olive agriculture is discussed as one of the economic policies of great importance in the 10-year rule of the DP. Between 1950 and 1960, olive and olive oil production in Turkey, studies to improve olive cultivation, the results of these studies and the effects of olive production on the Turkish economy are the subject of the study. In the study, in which olive production and the effects of production on the economy are supported by numerical data, TUIK (Turkish Statistical Institute), Prime Ministry Statistical Yearbook and agriculture and economy magazines were used for numerical data. In addition, the Prime Ministry Republic Archive, the Official Gazette, the Grand National Assembly of Turkey Minutes, Laws and Minutes Magazines were used regarding the laws, decree laws and official regulations regarding olives.

Keywords: Olive, Olive Oil, Democrat Party, Economy.

Giriş

Zeytin, tarih boyunca yetiştiği bölgelerde kurulan uygarlıkların tarım ve ekonomisinde önemli bir yere sahip olmuştur. Akdeniz havzasında kurulan uygarlıklarda yaygın olarak görülen zeytinin ilk olarak nerede yetiştiği bilinmemekle birlikte, Anadolu'nun güney, güneybatı ve batı gibi birçok bölgesinde yabancı zeytin ormanlarının bilinmesi zeytinin ana yurdunun bu topraklar olduğu fikrini güçlendirmektedir.¹

Dünyanın en eski kültür bitkilerinden olan zeytinin dünyaya yayılış güzergahı Türkiye üzerinden geçmektedir. Zeytincilik, antik dönemdeki önemini XIII. yüzyılda Anadolu topraklarında kurulan Osmanlı Devleti'nde bazı hayırseverlerin zeytin bahçelerini vakıflara bağışlamaları veya bu alanda ekonomik çalışmaları destekleyen yatırımcılarla

1 Zeytinin atası olarak kabul edilen yabancı zeytin ağacı *Olea europea* oleastarın ilk önce Anadolu'da ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Gültekin Erdal, Dilek Soysal Başbuğ, Kelime Erdal, "Anadolu ve Türk Kültüründe Zeytin", *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, s.9(3),2020, s.165.

devam ettirilmiştir. Türkiye ekonomisinde de ziraatın önemi oldukça büyüktür. İç piyasada olduğu kadar dış piyasada da Türkiye'nin önemli döviz kaynağını oluşturan ziraat ihracatı içinde zeytin üretiminin büyük etkisi olmuştur.

1. Cumhuriyetin İlanından Demokrat Parti İktidarına Türkiye'de Zeytincilik (1923-1950)

1919 yılının mayıs ayında Anadolu'nun işgaline karşı Mustafa Kemal Paşa öncülüğünde başlayan bağımsızlık mücadelesi Lozan Barış Antlaşması ile taçlandırılmıştı. 1923 yılında Cumhuriyetin ilanı hem siyasi hem de ekonomik olarak bağımsız Türkiye'nin temelleri atılmıştı. Lozan Barış Antlaşması ile kaldırılan kapitülasyonlar iktisadi gelişmenin arkasında yatan en önemli siyasi gelişme olmasına rağmen, Antlaşmaya ek olarak imzalanan Ticaret Sözleşmesiyle 5 yıl süre ile gümrük tarifelerinin değiştirilmemesi ve sanayinin dış rekabetten korunmasının önlenememesi bu gelişmenin önündeki en büyük engel olarak durmaya devam etmiştir.² Bu dönemde iktisadi anlamda yaşanan en önemli gelişmelerden bir diğeri de yeni rejimin karşılaşılabileceği iktisadi problemlerin tartışıldığı ve iktisadi gelişmenin öneminin vurgulandığı 17 Şubat 1923'te İzmir'de toplanan İktisat Kongresi'dir. Mustafa Kemal'in, iktisadi gelişmenin önemini belirten:

“Kılıçla fetih yapanlar, sabanla fetih yapanlara yenilmeye ve yerlerini bırakmaya mahkumdurlar. Kılıç kullanan kol yorulur, fakat saban kullanan kol her gün daha çok kuvvetlenir ve her gün daha çok kudrete sahip olur. Siyasi ve askeri zaferler ne kadar büyük olurlarsa olsunlar iktisadi zaferlerle desteklenmezlerse payidar olamazlar.” Bu sözler Kongreye damgasını vurmuştur.³ *“Milli ekonomiye geçiş dönemi”* olarak adlandırılan bu dönemde milli ekonominin temeli tarım olarak görülmüş, tarımsal kalkınmaya büyük önem verilmiş hem köylünün hem de diğer vatandaşların kolayca kavrayabileceği ve severek uygulayabileceği bir zirai rejim kurmak gerektiği sürekli olarak ifade edilmiştir.⁴ Tarımsal üretimin arttırılması ve tarımla uğraşan kesimin ekonomik koşullarının iyileştirilmesi amacıyla ilk olarak 1925 yılında Aşar Vergisi kaldırılmıştır. Tarıma verilen önem 1926'da kabul edilen 743 sayılı Medeni Kanun'un 439.,440., 441., 442., 443. ve 444. maddelerinde de görülmektedir. Bu maddeler ile Türkiye'de mirasın nasıl paylaşılacağı belirlenmiş ve tarımı geliştirmek amacıyla arazilerin parçalanmasının önüne geçilmek istenmiştir.⁵ Tarımın geliştirilmesi adına yeni kanunların çıkarılmasıyla birlikte, Anadolu erkeği toprağına dönmüş, toprağına ekmeye başlamış ve bölgelerin iklim ve toprak yapısına göre tarımsal ürünlerin yetiştirilmesine dikkat edilmiştir. Bütün bu gelişmeler üretim artışını beraberinde getirmiş ve bu dönem tarımsal üretim bakımından *“altın yıllar”* olarak tanımlanmıştır.⁶ Bu dönemde Anadolu'da hem meyvesinin hem de yağının kullanılması açısından zeytin

2 Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985*, İmge Kitabevi, İstanbul 1993, s.32-33.

3 Metin Kopar, *Atatürk Dönemi İktisadi Kalkınma*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2013, s.16-17; *Geçmiş, Şimdi ve Gelecek Tariş, Zeytin ve Zeytinyağı Kooperatifleri Birliği*, Etki Matbaacılık, İzmir 2012, s.15.

4 *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2007, s. 323.

5 *Tarım Ansiklopedisi*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1998, s.174.

6 K.Boratav, a.g.e.,38; Haluk Cillov, *Türkiye Ekonomisi*, Sermet Matbaası, İstanbul 1962, s.151; *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-1978*, Ed. Memduh Yaşa, Akbank Kültür Yayını, İstanbul 1980, s.132.

yetiştiriciliğine büyük önem verilmiştir.⁷ Anadolu'nun sahil bölgelerinde yetişme özelliğine sahip olan zeytin, özellikle Marmara ve Ege Bölgesinde önemli bir kazanç kaynağı olmuştur. Yurdumuzda zeytin yetiştiriciliğinin yaygın ve zeytin üretim miktarının en fazla olduğu “Körfez Bölgesi” olarak da bilinen Edremit, Ayvalık ve Burhaniye'dir.⁸ Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren hem zeytin üretimini teşvik etmek hem de zeytin sektörünü karlı bir alan haline dönüştürebilmek için 1927 yılında “Zeytincilik Kanunu Layihası” çıkartılmıştır. Bu layiha ile zeytinciliğin geliştirilmesi konusunda alınacak önlemler belirlenmiş ve zeytincilik devlet politikası haline getirilmiştir.⁹ Bu politika dahilinde devlet, zeytincilik konusunda, zeytin ve zeytinyağı üretimini ve ticaretini, üreticilerin ve tüketicilerin yararına uygun olarak düzenlemek, konu ile ilgili bütün önlemleri almak, kullanılan araçları, yapılan uygulamaları ve bunların başarısı için takip edilecek sistemi kontrol etmek görevini üstlenmiştir.¹⁰ Aşağıda verilen tabloda da 1923'ten 1929 yılına kadar zeytinyağı ihracat rakamları ve bu ihracattan elde edilen gelir görülmektedir.¹¹

Yıl	Zeytinyağı İhracat Miktarı (ton)	Tutarı (Lira)
1923	3.025	986.000
1924	748	548.000
1925	11.600	6.810.000
1926	1.155	681.000
1927	10.816	7.663.000
1928	22.083	1.321.000
1929	15.364	8.678.000

Tablo 1: 1923-1929 yılları arasında Türkiye'den ihraç edilen zeytinyağı miktar ve tutarı. (Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Dergisi, C.1, Yıl 1, S.2, Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Basımevi, Ankara 1944, s.479).

Bu dönemde Anadolu'nun yeniden imarı ve kalkınmasında ihtiyaç duyulan sermayenin sağlanabilmesi için ihracat ürünlerine önem verilmiş 1923'te 986.000, 1924'te 548.000 ve 1926'da 681.000 liralık zeytinyağı satışı yapılarak ülkeye gelir sağlanmıştır.¹² Zeytin ihracatına önem verilmesinin yanında var olan verimsiz zeytinlikleri daha verimli hale getirmek amacıyla da çalışmalar yapılmıştır. Örneğin 1929 yılında Atatürk'ün Yalova Millet Çiftliği'ni¹³ ziyareti sırasında verdiği 4.000 ağaçlı verimsiz zeytinliğin ıslah edilmesi

7 Hatice Gözel, “Güneydoğu Anadolu’da Zeytin”, *Antepfıstığı Araştırma Dergisi*, Sayı No:1, 2012, s.42.

8 S.Sipahier, “Körfez Zeytinciliği”, *İktisadi Yürüyüş*, C.1, S.4, 1949, Yıl 2, s.3.

9 Özlem Yıldırım Kocabaş., “Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği Tarihi”, *Zeytinin Akdeniz’deki Yolculuğu*, İzmir Akdeniz Akademisi, İzmir 2018, s.82.

10 Türkan Tiryaki, “Türkiye’de İzlenen Zeytinyağı Politikası ve Avrupa Topluluğu Karşısındaki Sorunlar”, *Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*, Ankara 1992, s.56-57.

11 Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Dergisi, *a.g.e.*, s.479.

12 Nadir Yurtoğlu, “Türkiye Cumhuriyeti’nde Zeytin ve Zeytinyağı Üretimi ile Ticareti Üzerine Tarihsel Bir Bakış (1923-1960)”, *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı No:1, 2019, s.475.

13 Atatürk tarafından 1929 yılında bölge ve ülke tarımının gelişmesi, yetiştiricilikte modern tekniklerin

talimatından sonra uygulanan bakım ile bölgedeki zeytinlikler verimli hale getirilmiştir.¹⁴

1930-1939 döneminde zeytin, zeytinyağı üretimi ve ihracatını devletin iktisadi politikası açısından değerlendirildiğinde dönemin iki belirleyici özelliğinin bulunduğu görülmektedir. Bunlar korumacılık ve devletçiliktir. Devletçiliğin ana ögesi “*Devlet öncülüğünde planlı sanayileşme*”dir. Bu dönemde ülke ekonomisi dışa kapatılarak devlet eliyle milli sanayi yaratılmaya çalışılmış ve 17 Nisan 1934 yılında Atatürk’ün öncülüğünde 1934-1938 yıllarını kapsayacak şekilde “*Birinci Sanayi Planı*”, 20-24 Ocak 1936’da İktisat Bakanı Celal Bayar’ın başkanlığında toplanan Sanayi Kongresinde de “*İkinci Sanayi Planı*” hazırlanmıştır.¹⁵ 1930-1939 yılları arasında tarımsal kesim, sanayinin gerisinde kalan bir ilerleme göstermiştir. Yıllık ortalama büyüme hızı %5,8 olarak 1923-1929 döneminin çok gerisinde kalmıştır.¹⁶ Korumacı ve devletçi politika her ne kadar sanayinin gelişmesine öncelik vermiş olsa da tarımın özellikle de zeytinciliğin geliştirilmesi adına yeni kanunlar bu dönemde de kabul edilmiştir. Zeytincilik ile ilgili Atatürk’ün direktifleri ve Tarım Bakanlığı’nın “*Tarımda Tedrisatı Islah Kanunu*” çıkarması ile 1929’larda başlanılan gelişmeler, ilerleyen yıllarda da hızla devam etmiştir.¹⁷ Bu dönemde zeytin ekimini ve zeytinyağı üretimini devletin korumacı ve devletçi politikası içinde değerlendirmek gerekir. 1930 yılında yapılan Sanayi Kongresi verilerine göre 750.000 hektar üzerinde 60.000.000 delice (aşılammamış zeytin ağacı) ve 150 milyon değerinde 15 milyon zeytin ağacı ile zeytin sanayi Türkiye’nin milli servetlerinden birini oluşturmuştur. Ayrıca yılda ortalama 16-17 milyon kilo zeytinyağı üretimi ile bu alan iktisadi hayatımızda da önemli yer tutmaya başlamıştır.¹⁸

1931 yılında da zeytin yetiştiriciliği ve üretimi konusunda bilgiyi artırmak amacıyla açılan sınavı 4 ziraat mühendisi kazanmış ve İtalya’ya gönderilmişlerdi. İtalya’da eğitimlerini tamamlayan ziraat mühendisleri, 1934 yılında Türkiye’ye dönmüş ve Balıkesir, İzmir, Aydın ve Muğla illerinde Tarım Bakanlığı’na bağlı olarak kurulan “*Mıntika Zeytincilik Mütahassıslığı Teşkilatı*”nda zeytincilik uzmanı sıfatıyla göreve başlamışlardı.¹⁹ Ayrıca zeytincilikle uğraşan bölgelerde “*Zeytin Bakım Fen Memuru*” adı altında teknisyenlikler oluşturulmuş ve konu ile ilgili faaliyetlere ayrılan bütçe miktarları arttırılmıştı. Örneğin 1934

---

kullanımı ve çiftçilerin bu tekniklerle tanışması amacıyla satın alınan Milet Çiftliği arazisinde kurulmuştur. Atatürk 11 Mayıs 1928 tarihine kadar çiftliğin yönetimi ile bizzat ilgilenmiş ve amaçlarını gerçekleştirmeye çalışmıştır. Atatürk tarafından 11 Haziran 1937 tarihinde Türk Milletine bağışlanan çiftlik 1938 yılında 3308 sayılı yasa ile Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu’na devredilmiştir. Bugün Yalova’da bulunan Atatürk Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü’dür. (https://arastirma.tarimorman.gov.tr/yalovabahce/Menu/6/Tarihce, Erişim Tarihi: 14.04.2019).

14 (https://arastirma.tarimorman.gov.tr/yalovabahce/Menu/6/Tarihce, Erişim Tarihi: 14.04.2019).

15 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II, a.g.e., s.326.

16 K.Boratav, a.g.e., s. 70.

17 Zeytincilikte Atatürk’ün talimatları ve Tarım Bakanlığı’nın “*Tarımda Tedrisatı Islah Kanunu*” çerçevesinde 1929’lu yıllardan itibaren başlanılan çalışmalar ile zeytincilik alanında yurt dışında yetişmek üzere personel gönderilmiştir. Renan Tunalıoğlu, “Türkiye Zeytinciliğinde Tarihsel ve Ekonomik Gelişmeler”, *Zeytin Bilimi* 1, 2010, s.15-22.

18 *1930 Sanayi Kongresi Raporlar-Zabıtlar*, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Umum Merkezi, Cumhuriyet Matbaası, Ankara 1930, s.376; *1930 Sanayi Kongresi Raporlar-Zabıtlar*, Ankara Sanayi Odası Yayını, Ankara 2008, s.17.

19 (www.egefe.com,Erişim Tarihi: 14.04.2019).

yılında Tarım Bakanlığı seyyar zeytinciliğin bakım masrafı olarak bütçesinden 16.200 lira ödenek ayırmıştı.²⁰ Aynı yıl bütçeden zeytinciliğin geliştirilmesi amacıyla ayrılan ödeneğin artmasıyla İtalya'dan çoğu sofralık çeşit olan 6.000 fidan getirilerek Türkiye'nin ilk yabancı zeytin çeşitleri koleksiyon bahçesi kurulmuş ve İtalya'dan zeytincilik konusunda uzman teknisyenler de getirilerek uygulamaya yönelik girişimlerde bulunulmuştu.²¹ 1937 yılında ise konu ile ilgili önemli bir başka gelişme daha yaşandı. Mıntika Zeytincilik Mütahassıslığı Teşkilatı, kuruluşunun 4.yılında fidan dağıtımına başladı. Tarım Bakanlığı'na bağlı istasyonlar halinde çalışmalarını yapan kuruluş Ege Bölgesindeki araştırmalarını ülke genelinde de genişletti.²² Sonuç olarak bu çalışmalar ile zeytin ağacı sayısında ve zeytin üretiminde olumlu artışlar görüldü.

Zeytinciliğin geliştirilmesi konusunda atılan diğer bir adım da 26 Ocak 1939 yılında kabul edilen ve hala yürürlükte olan 3573 sayılı “Zeytinciliğin Islahı ve Yabanilerin Aşılattırılması Hakkında Kanun” dur. Kabul edilen bu kanun ile “Mıntika Zeytincilik Mütahassıslığı” yasal bir çerçeveye kavuştu. Kanunun birinci maddesi uyarınca aşılı zeytinlerin bakım, tımar, toplanma, sıklarını kökleme, fidan dikme şekliyle meydana getirilecek zeytinlikleri yetiştirme, yabancı zeytinlikler açma ve aşılama işlerinin Tarım Bakanlığı'nın talimatı altında yapılması kararlaştırıldı. İkinci maddesi ile devlet ormanı arazileri içinde aşılı hale getirilecek bütün yabancı zeytinliklerin ve bu ormanların dışında kalan boş arazideki yabancı zeytinlik sahalarının Tarım Bakanlığı tarafından belirlenip ilan edilmesi uygun görüldü. Üçüncü madde ile devlet ormanları ve boş arazide bulunan yabancı zeytinleri aşılama isteyenler, istedikleri toprağın sınır ve konumunu geliştireceklerini ifade eden bir dilekçe ile arazinin ait olduğu bölgenin en büyük mülkiye memuruna başvurulabileceği kararı alındı. Kanunun dördüncü maddesi ise bu boş arazilerde yabancı zeytin ağaçlarını aşılama isteyenlerin aşılacakları kadarı kendilerine verileceği beyanıydı. Ayrıca aşılama yerinde kalacak zeytinliklerin temizlenmesi sonrasında çıkan odun ve kerestenin temizleyene ait olup bunların zeytin bakım memurundan parasız alınacak bir belge ile dışarıya çıkarılabileceği vergiye tabi tutulmayacağı kabul edildi. Yedinci madde de askeri mıntikalarda bulunan aşılı zeytinliklerin bakımının askeri makamlara yaptırılmasına, sekizinci madde ile zeytin alanlarından aşılama üzere bir şahsa, şirkete veya köylülere verilecek yabancı zeytinlik sahasının yirmi hektardan fazla olmaması uygun görüldü. Dokuzuncu madde kar başına on beş ağaçtan fazla ve on ağaçtan az olmamak üzere yabancı zeytinlikleri aşılı hale getirme taahhüdünde bulunanlara Ziraat Bankası tarafından ağaç başına bir liraya kadar kredi verileceği, on dördüncü madde ile zeytinliklere zarar verilmesini önlemek amacıyla zeytinlik alanlara her çeşit hayvan sokulması, zeytinliklere en az bir kilometre yakınlıkta koyun ve keçi ağılı yapılmasının yasaklanması kabul edildi. Zeytin üretimini teşvik etmek amacıyla beş yüz ağaçtan az olmamak koşuluyla yabancı zeytin aşılama veya aşılı zeytinlerin bakım işlerini en iyi yapanlara Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nca ödenek verilmesi kabul edildi. Zeytin üretiminde kalitenin korunmasını sağlamak için ilgili kanunun yirminci maddesine göre de zeytinlik sahaları içinde ve bu sahalar en az 3 kilometre uzaklıkta zeytinyağı fabrikası hariç zeytinliklere olumsuz etki

20 TBMM Zabıt Ceridesi, Masraf Bütçeleri, Dönem:5, 1935, C.III., s.161.

21 BCA, 30-18-1-2/43-12-19.

22 (https://arastirma.tarimorman.gov.tr/izmirzae/Menu/8/Tarihce,Erisim_Tarihi:10.09.2019).

yapacak kimyevi atık bırakan, toz ve duman çıkararak tesis yapılamayacağı kabul edildi. Toplamda yirmi beş maddeden oluşan bu kanunun birçok maddesi ile zeytinciliğin teşvik edilmesi sağlandı.²³ Ayrıca zeytinciliğin geliştirilmesi amacıyla 14 Aralık 1939'da Bakanlar Kurulu'nun aldığı kararlarla "Türkiye Zeytinyağı İhracatçıları Birliği" kuruldu. Zeytinyağı ve diğer bitkisel yağlar üzerinde çalışma yapacak olan İzmir merkezli Birliğin faaliyetlerinin tüm ülkeyi kapsayacağı belirtildi.²⁴

Zeytin yetiştiriciliğinin geliştirilmesi ve üretiminin artırılması adına devletin öncülüğünde önemli adımlar atılmıştı. Bu adımların ihracat rakamlarına düzenli artış şeklinde yansımadağı 1930-1939 yılları arasında ülkemizde ihraç edilen zeytinyağı miktarını gösteren tabloda verilmiştir. Tabloya göre ihraç edilen zeytinyağı miktarında ve bunun karşılığı maddi değerinde yıllar arasında büyük farklılık olduğu görülmektedir. Bu dönemde Türkiye'de zeytinyağı üretimiyle, ihracat miktar ve tutarları düzenli bir gelişme göstermemiştir. 1928 yılında en fazla zeytin yağı, 1936 yılında en az zeytin yağı ihraç edilmiştir. İhraç sonrası elde edilen gelir ise en fazla 1929 yılında 8.678.000 lira olurken, en az 1936 yılında 321.000 lira olmuştur. Bu verilere bakıldığında 1923-1939 yılları arasında 48.127.000 lira tutarında bir gelir sağlanmıştır.

Yıl	İhraç edilen zeytinyağı miktarı (ton)	Tutarı (Lira)
1930	5.742	1.843.000
1931	18.259	6.111.000
1932	2.476	773.000
1933	14.149	3.442.000
1934	7.743	1.939.000
1935	6.669	1.829.000
1936	742	321.000
1937	3.334	1.622.000
1938	4.397	1.522.000
1939	5.765	2.038.000

Tablo 2: 1930-1939 yılları arasında Türkiye'den ihraç edilen zeytinyağı miktar ve tutarı. (Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Dergisi, *a.g.e.*, 479).

Türkiye, II. Dünya Savaşı'na (1940-1945) son anda girerek fiilen cephede savaşan bir ülke olmamasına rağmen, savaş ekonomisinin koşullarını tüm ağırlığı ile hissetmişti. Yetişkin nüfusun büyük bölümünün askere alınması üretim düşüklüğünü beraberinde getirmiş, toplam talep artarken arz yetersiz kalmış ve buna bağlı olarak fiyatlar yükselmişti. Fiyatların yükselmesi de beraberinde alım gücünü düşürmüştü.²⁵ Örneğin, buğday fiyatı 13.5 kuruştan 100 kuruşa, zeytinyağının fiyatı 85 kuruştan 350 kuruşa yükseldi.²⁶ Bu

23 *Resmî Gazete*, 7 Şubat 1939. S.4126.

24 *BCA*, 30-18-1-2/89-116-15.

25 Murat Metinsoy, *İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2008, s.49-52.

26 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II, *a.g.e.*, s.328.

dönemde Refik Saydam ve Şükrü Saraçoğlu Hükümetleri farklı ekonomi politikalarıyla iktisadi sorunları çözme çabası içine girdi. Saydam Hükümeti katı fiyat denetimleri ve tarım ürünlerine düşük fiyatla el koyma politikası izlerken Saraçoğlu Hükümeti de sıkı fiyat politikalarını gevşeterek hububat alım fiyatlarını yukarıya çekti.²⁷ Savaş yıllarında zeytin ekimi ve zeytinyağı üretimi üzerindeki olumsuz etkileri azaltmak amacıyla da devlet, 28 Şubat 1940'da "*Zeytinciliğin İslahına ve Yabani Zeytinlerin Aşılattırılmasına Dair Nizamname*"'yi kabul etti.²⁸ Bu nizamname ile orman ve boş arazilerde bulunan yabancı zeytinliklerin tespiti, dağıtımı, aşılınması konusunu ele alındı. Ayrıca zeytinliklerine gerekli bakımı yapmayan zeytincilere de cezai yaptırımlar getirildi.²⁹ 28 Şubat 1940 tarihinde kabul edilen "*Zeytinciliğin İslahına ve Yabani Zeytinlerin Aşılattırılmasına Dair Nizamname*" T.C. Başvekalet Neşriyat ve Müdevvenat Dairesi Müdürlüğü tarafından 9 Mart 1940'ta genişletilerek 12927 sayılı kararname ile Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün imzası ile yayımlandı. Nizamname, toplam altı bölüm ve kırk dokuz maddeden oluşmaktaydı. Birinci bölüm "*Başlangıç*", ikinci bölümde "*Yabani Zeytinliklerin Tespit, İlan ve Dağıtımı*"; üçüncü bölüm "*Bakım İşleri*"; dördüncü bölüm "*Zeytin Mahsulünün Nakledilmesi*"; beşinci bölüm "*Ödül ve Ceza*"; altıncı bölüm "*Çeşitli Maddeler*" başlıklarını taşımaktaydı. Toplam beş maddeden oluşan başlangıç bölümünde birinci madde ile zeytin ağacı ve zeytinlik tanımı; ikinci madde de aşılı zeytin ve aşılı zeytinlik ifadelerinin ne anlama geldiği; üçüncü madde de mahsuldar zeytin ve mahsuldar zeytinliğin anlamı; dördüncü madde de zeytin bakımının ne ifade ettiği; beşinci madde de ihtiyaç olunan bölgelerde zeytincilik mütehassısı ile fen memurlarından ve zeytin ustalarından oluşan bakım teşkilatı oluşturulması konusu ele alınmıştı. İkinci bölümün başladığı altıncı madde de devlet ormanları içinde ve devlete ait boş arazide bulunan ve aşılacak yabancı zeytinlik alanlarının nasıl tespit edileceği ve ilanının nasıl olacağı, yedinci, sekizinci, dokuzuncu ve onuncu maddeler zeytinciliğin ıslahı hakkında en büyük mülkiye memurunun sorumlu olduğu belirtilmişti. Onbirinci madde de birinci derece askeri bölge olan alanlarda yabancı zeytinliklerin halka dağıtılamayacağı, onikinci, onüçüncü, ondördüncü, onbeşinci, onaltıncı ve onyedinci maddelerde yabancı zeytinliklerin dağıtımının her yılın Nisan'a ayı başından Eylül sonuna kadar yapılacağı ve yabancı zeytinlik alanlarının birinci derecede bu alanlara en yakın köylerden toprak sahibi olmayanlara ve ikinci derecede küçük çiftçilere dağıtılacağı konusu ele alınmıştı. Zeytin bakım işleri hakkındaki maddelerin yer aldığı üçüncü bölümde mahsuldar zeytinliklerin her yıl sonbahar veya kış mevsiminde derin ve ilk bahar mevsiminde de yüzeysel olmak üzere iki defa sürülüp tırmıklanması; zeytin ağaçları bakımının "*Ziraat Vekaleti Bakım Teşkilatı*" tarafından açılan kurslara katılıp belge alanlar tarafından yapılması; zeytin ağaçlarının budanması sonrası ortaya çıkan dalların Bakım Teşkilatı tarafından belirlenecek süre içinde toplanması; zeytin toplanma zamanı ve bu toplanma zamanının her bölgenin

27 K. Boratav, *a.g.e.*, 65-66; *Türkiye'de Toplumsal ve Ekonomik Gelişimin 50 Yılı 1923-1973*, Ed. Melek Düzgüneş, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara 1973, s.156-57.

28 *BCA*, 030-18-12/90-18-19.

29 Özışık S. ve vd., "Türkiye'de Zeytincilik Sektöründe Uygulanan Desteklemeler, Korumaya Yönelik Politikalar ve Sektöre Yansımaları", 2. *Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Sempozyumu*, Yaşar Üniversitesi Yayınları, İzmir 2012, s.59-60.

iklim ve ihtiyacına göre belirlenmesi; Zeytin Bakım Teşkilatının zeytinin el ile toplanması mümkün olan yerlerde sırıkla zeytin toplanmasının yasaklanması; zeytin ağaçlarının ışık ve havadan yararlanmalarını sağlaması; zeytinliklerin aralarında bulunan meyve ağaçlarının kesim ve nakil izninin Zeytin Bakım Teşkilatı ve ziraat memurları tarafından verilmesi; zeytin alanlarında deve, keçi, koyun, sığır gibi hayvanların sokulmasının yasaklanması ve bu hayvanların ağıllarının yapılmaması; birinci derecede askeri bölgelerde bulunan aşılı zeytinlerin bakım, yabancı zeytinlerin aşılması işlerinin askeri makamlarca yaptırılması; zeytin dikilmesi işlerinin Zeytin Bakım Teşkilatının talimatıyla yapılması; yabancı zeytin ağaçlarının aşılarak kurulacak zeytinliklere naklolunması; köklenen yabancı zeytinlerin üçüncü kişilere satılmasının yasaklanması; yabancı zeytinliklerin ilk temizleme gibi işlerinin zeytin bakım memurlarının izni ile yapılması kararı alındı. Dördüncü bölümde yer alan “Üretilen Zeytinin Nakledilmesi” başlığında ise toplanan taze zeytinlerin yüksekliği 50 cm’yi geçen çuval içinde bekletilmesinin yasaklanması; fabrikalara getirilen zeytinlerin bekletilmeden en kısa süre içinde işlenmesi çeşitli sebeplerle dökülen dip zeytinlerin hasatta toplanan zeytinlerle karıştırılmaması ve bunlardan alınan yağların da birbirine karıştırılmaması; zeytinyağı üretiminde Ziraat Vekâlet’inin belirlediği yöntemlerin kullanılması ve sofralık zeytin için salamura yerine deniz suyu kullanılması; zeytinyağı fabrikası kurulması için Ziraat Vekâlet’inin izninin alınması ile ilgili maddeler mevcuttu. “Ödül ve Ceza” ile ilgili maddelerin yer aldığı beşinci bölümde zeytinliklerini Ziraat Vekaleti yöntemlerine göre yapanlar arasında dereceye girenlere nakit para verilmesi; budama ustalarına budama ve aşı takımı araçlarının verilmesi; yürürlüğe girdikten sonra kanuna aykırı davrananlara yazılı ceza verilmesi; zeytinliklere zarar verilmesi durumunda mahkemeden karar çıkıncaya kadar bölgenin en büyük mülkiye memurunun sorumlu olması konusu yer almaktaydı. “Zeytin Üretimine Dair Çeşitli Hükümler”in yer aldığı altıncı bölümde bu Nizamnamenin hükümlerini Adliye, Dahiliye, İktisat ve Ziraat Vekillerinin yürütmesinin kabul edildiği belirtilmişti.³⁰

Savaş yıllarında zeytinyağı fiyatlarındaki dalgalanmaların iki önemli nedeni vardı. Bunlardan ilki savaş ekonomisine bağlı olarak zeytin üretiminde yaşanan düşüş diğeri de zeytinyağı ihracatı. Devlet, zeytinciliği geliştirmeye yönelik çalışmaların devam ettiği savaş yıllarında zeytinyağı fiyatlarının yükselişini önlemek için gerekli tedbirleri aldı. İlk olarak fiyat dalgalanmalarına son vermek amacıyla zeytin üreticisi, tüccar karşısında örgütlü bir yapıya kavuşturularak güçlendirildi ve kooperatifleşmeye önem verildi. Hemen sonrasında alınan tedbirler ise zeytinyağı ihracatı ile ilgiliydi. 5 Ağustos 1942’de Başbakan Şükrü Saraçoğlu TBMM’de Türkiye’de her yıl önemli miktarda zeytinyağı ihraç edildiğini buna rağmen önemli miktarda zeytinyağı stokunun da bulunduğunu, stoklamaların fiyat artışına neden olması üzerine zeytinyağı ve diğer yağların fiyatlarının ancak uygun bir seviyede durursa ihracatına izin verileceği belirtildi. Eğer bu sağlanamazsa devletin, zeytinyağı satışını kısıtlama ve durdurma gibi tedbirlere başvuracağını, bu tedbirler ile zeytinyağı fiyatlarını uygun bir düzeyde tutmayı amaçladıklarını sözlerine ilave etti.³¹ Zeytinyağı konusu hükümet programlarında yer alsa da savaş sonrası zeytinyağı fiyatları makul

30 BCA, 030-10-01-03/93-117-1-18-259.

31 İsmail Arar, *Hükümet Programları 1920-1965*, Burçak Yayınevi, İstanbul 1968, s.141.

seviyelere inmedi. Tüketimin artmasına paralel olarak fiyatlarda büyük artışlar görüldü.³² 1943 yılının aralık ayında Yeni Asır gazetesinde zeytin ve zeytinyağı fiyatları ile ilgili verilen haberde zeytinyağı fiyatlarını frenleyici tedbirlere ihtiyaç duyulduğu belirtilmiş ve rekoltenin memleketin ihtiyacını karşılayıp karşılamadığı hakkında genel değerlendirme yapılmıştı. Bu değerlendirmede var olan zeytinyağı miktarının ihtiyaca cevap veremediği ve sade yağın azlığı zeytinyağındaki fiyatların daha da yükselmesine neden olacağı belirtilmişti.³³

II. Dünya Savaşı'nın sonlanmasıyla birlikte Türkiye'de önemli siyasi gelişim ve değişimler yaşandı. 7 Ocak 1946'da Adnan Menderes, Refik Koraltan, Fuat Köprülü ve Celal Bayar öncülüğündeki dört isim tarafından Demokrat Parti (DP)'nin kurulmasıyla birlikte Türkiye çok partili hayata adım attı.³⁴ Siyasi alanda yaşanan değişimler ülke genelindeki tüm sektörlerde iktisadi anlamda büyüme ya da küçülmeleri beraberinde getirdi. Savaş yıllarında genel olarak tüm sektörlerde iktisadi daralma yaşanırken 1946 yılında büyüme rekoru kırıldı. 1946'da tarım sektörü %54,2, sanayi sektörü de %26,1 büyüme kaydetti. Savaşın sona ermesi ve savaş dönemi boyunca ortaya çıkan üretim kayıplarının telafisi bu büyümede etkili oldu. Savaş boyunca silah altına alınan üretken işgücünün terhis olmasıyla birlikte tüm sektörlerde çok yüksek oranda büyüme artışları oldu. Fakat 1947'den itibaren bu durum ortadan kalktı ve büyüme hızı %11,7'ye geriledi.³⁵ Aynı yıl zeytinyağı üretiminin düşmesiyle birlikte hükümetin aldığı K/711 sayılı karar gereği, üreticiden zeytinyağı satın almaya ve bu yağları yurt içinde veya yurt dışında satma konularında 26 Şubat 1947'de Bakanlar Kurulu tarafından Ticaret Bakanlığı yetkili kılındı.³⁶ Bu karar ile zeytinyağı üzerindeki karaborsacılık önlenmeye çalışıldı. Ayrıca hükümet, halkın mağduriyetini önleyebilmek amacıyla kooperatifler birliğini yağ stoklarından ucuz fiyatla satış yapması için görevlendirdi.³⁷

Hükümet zeytin üretiminin arttırılarak zeytinyağı fiyatların düşürülmesi konusunda çabalarken zeytinciliğin geliştirilmesi için adımlar atmaya devam etti. Örneğin 1949 yılında zeytinyağı ile ilgili kooperatifleşmede büyük değişiklikler yaşandı ve kooperatiflerde birliklerin ayrılmasına karar verildi. 1949-1950 yılı içinde aylık işlemleri tamamlandı. Bu ayrılmadan sonra kooperatifler tüm işlemlerini kendi hesabına aldı. İzmir İncir, Üzüm ve Tarım Satış Kooperatifleri Birliği dört farklı ürün üzerinden birliklere ayrıldı. Bu ayrılma sonrası incir, üzüm, pamuk, zeytin ve zeytinyağı birliklerinin her biri ayrı tüzel kişi olarak faaliyetlerini sürdürdü. Kooperatiflerin ayrılmasıyla amaçlanan zeytin ve zeytinyağı üreticilerinin özellikle satış döneminde yaşadığı sıkıntılara çözüm bulmak, zeytinciliği geliştirmek, üretimi arttırmak ve ülkenin sahip olduğu değerlerle ekonomiye

32 Nadir Yurtoğlu, "a.g.m.", s.488.

33 *Yeni Asır*, 24 Aralık 1943.

34 Tanel Demirel, *Türkiye'nin Uzun On Yılı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016, s.99.

35 *Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), İstatistik Göstergeler (1923-2011)*, Yayın No:3890, Ankara 2012, s.477.

36 *BCA*, 30-18-1-2-/115-72-17.

37 (<http://www.tariszeytinyagi.com/www.tariszeytinyagi.com/taris-hakkinda.html>.

Tarihi:14.04.2019).

(Erişim

katkı sağlamaktı.³⁸ Ayrıca 1949 yılında İstanbul Sanayi Birliği, sanayinin durumunu ortaya koymak, ülke ihtiyacının yeterlilik durumunu belirlemek, sanayinin gelişme imkanlarını tespit etmek amacıyla bir rapor hazırladı. Bu raporda zeytinyağı dahil olmak üzere son yılın nebatî yağ üretiminin 82 bin ton olduğu belirtildi. Tasirhanelerin³⁹ kapasitesi ise bu miktarın üç katı yani 16 bin tondur. Kurumların tam kapasite çalıştırılmasının yağlı tohum üretiminin artırılmasına bağlı olduğu belirtilen raporda, iyileştirme çalışmalarının yapılmasıyla birlikte zeytinyağı ihracatının artacağı da ifade edildi. İhracatın artması ile ülke ekonomisine 7-8 milyon Türk lirası kazandırılacağı düşünülmekteydi.⁴⁰ Bu hedefe ulaşmak yani üretimi arttırmak amacıyla dönemin tarım dergilerinde tarımsal faaliyetlerle ilgili yapılan çalışmalar tanıtılarak halkın bilinçlenmesi sağlandı. Çifçi Dergisinin “Yeni Yayınlar” bölümünde Zeytin başlığı altında Bornova Ziraat Okulu öğretmenlerinden Yüksek Ziraat Mühendisi Nuri Benlioğlu’nun yayınladığı Zeytin isimli kitabın tanıtımı yapıldı. 80 sayfadan oluşan kitap sekiz bölümden oluşmaktaydı. İçinde zeytinin menşei, zeytinin botanik özellikleri, zeytinin üretilmesi, bahçe tesisi, mahsul üretiminin ıslahı, hasat metotları zeytinin ekonomik rolü ile ilgili konular ele alınmıştı. Zeytin üretimi ile ilgili teknik konuları halkın daha iyi anlayabilmesi amacıyla fazlaca resimde yer verilmişti.⁴¹ Zeytin üretiminin artırılması ile ilgili ayrıca Tarım Bakanlığı, bahçe kültürleri istasyon ve fidanlıklarının çalışmalarını destekledi. 1946-47 döneminde dağıtılan fidanların sayısı 20.000’e ulaştı. Aşağıdaki tabloda yıllara göre dağıtılan zeytin fidan sayısı bulunmaktadır.

Fidanlar	Yıllar						
	1940-41	1941-42	1942-43	1943-44	1944-45	1945-46	1946-47
Zeytin	296	16.181	24.218	24.218	14.978	15.139	20.000

Tablo 3: 1940-1947 Tarım Bakanlığı tarafından dağıtılan fidan sayısı (T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, (République Turque Présidence de Conseil Office Central de Statistique) *İstatistik Yıllığı Annuaire Statistique* Cilt 17 Volume Yayın Publication No 303, 1949, s.168).

Yukarıdaki tablodan 1940-47 arası dönemde en fazla 1942-43 ve 1943-44 yılları arasında en az ise 1940-41 yılları arasında fidanın dağıtıldığı görülmektedir. Bunda 1939’da başlayan II. Dünya Savaşı’nın ekonomik etkilerinin Türkiye’ye de yansması etkili oldu. 1949 yılında zeytin ve zeytinyağı üretimi konusunda çalışma yapan ülkeler ve toplantılar takip edilmeye başlandı. Örneğin 20-28 Haziran 1949 tarihleri arasında Beyrut’ta toplanacak olan Zeytin Kongresi’ne, Hükümetimiz adına delege olarak Tarım Bakanlığı Ziraat Umum Müdür Muavini Sadi Baytan’ın katılması Bakanlar Kurulu’nun 21 Nisan 1949 tarihli toplantısında kabul edildi.⁴² Aynı yıl 14 Kasım’da Tarım Bakanlığı, zeytin uzmanları ve zeytin yetiştiriciliği yapan bölgelerden gelen delegelerin katılımıyla Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı konferans salonunda I. Zeytincilik Kongresi düzenlendi. Tarım Bakanı Cavit Oral’ın açılış konuşmasıyla başlayan kongrede ülkemizdeki zeytincilik çalışmaları başlıca

38 Kocabaş, “a.g.m.”, 85.

39 Zeytin, ay çiçeği, üzüm vb. bitki, meyve ve tohumların yağlarının ve sularının çıkarıldığı yer. Ayrıntılı bilgi için bkz. (<https://sozluk.gov.tr>. Erişim Tarihi:14.04.2019).

40 *Türk Ekonomisi*, S.69, Ankara 1949, s.52.

41 *Çifçi*, Sayı 40, Yıl 4, C.IV, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1949, s.83.

42 *BCA*, 030-18-01-02/119-35-9.

üç bölümde ele alındı. Birinci bölümde zeytinliklerimizin her türlü bakımının yapılması ve bunu yaparken de kaliteye, randımana dikkat edilmesi üzerinde duruldu. İkinci bölümde devlet elindeki yabancı zeytinliklerin iyileştirilmesi konusu görüşüldü. Bugüne kadar 3.753 sayılı kanunla 777.364 dekar yabancı zeytinlik tespit edilmiş ve bu miktarın ancak 69.000 dekarı dağıtılmıştı. Dağıtılan miktar üzerinden tescil edilen ise 12.950 dekarı. Üçüncü bölümde de zeytin sanayimizin bugünkü durumu, işleyişi ve mevzuatı incelendi.⁴³ Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı'nın hazırladığı zeytincilik kanun tasarısının da görüşüldüğü kongrede ilı ve mahsuldar zeytinlikler ile yabancı zeytinliklerin açılması, zeytinyağı fabrikalarının kurulması, gerekli olanların ıslahı için sahiplerine Ziraat Vekaleti ile Ziraat Bankasınca tespit edilecek esaslar dahilinde düşük faizli ve uzun vadeli kredi sağlanması; on dönemden aşağı olmamak üzere tekniğe uygun zeytinlik tesis edenlerle, var olan zeytinliklere iyi bakanlara para veya takdirname ile ödüllendirilmesi kararı alındı.⁴⁴ Ayrıca bu dönemde zeytin ve zeytinyağı üretiminin miktarı ve fiyatı bakımından çok da düzenli verilere sahip değiliz. Aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere 1948-50 arası dönemde zeytin üretim miktarı en fazla 2.248 tonla ve zeytinyağı üretim miktarı da en fazla 3.981 tonla 1948 yılına aittir. Fiyat olarak en yüksek fiyat kilogram başına zeytinde 82 kuruş ve zeytinyağında da 245 kuruştur.⁴⁵

Gruplar ve maddeler	Miktar (Ton)			Kıymet (1000 TL)			Fiat (Kg.)		
	1948	1949	1950	1948	1949	1950	1948	1949	1950
Zeytin	2.248		1.006	1.658	862	660	74	82	66
Zeytinyağı	3.981		99	9.312	3.436	167	234	245	169

Tablo 4: Gümrük istatistikleri ziraat maddeleri ihracatı bölümünden düzenlenen zeytin ve zeytinyağı üretimi.

(T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Yayın No.329, 1934-1950 Ziraî Bünye ve İstihsal, Structure et Production Agricoles Şubat, Ankara 1951, s.II).

2. Demokrat Parti (DP) İktidarı Döneminde Zeytin ve Zeytinyağı Üretimi

14 Mayıs 1950 seçimleri sonrası siyasette ve ekonomide önemli yapısal dönüşümler yaşandı. DP, devletçilik görüşünü bütünüyle reddetmemiş fakat devletin ekonomik hayata müdahalesini yoğun olarak eleştirerek iktisadi kalkınmanın özel sektör eliyle gerçekleşebileceğini savunmuştu.⁴⁶ DP iktidarının ilk yıllarında ithalata getirilen kısıtlamalar

43 Vatan, 15 Kasım 1949.

44 Türk Ekonomisi, Şubat 1950, S.80, s.37.

45 T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Yayın No.329, 1934 — 1950 Ziraî Bünye ve İstihsal , Structure et Production Agricoles Şubat, Ankara 1951, s.II.

46 Mustafa Albayrak, Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960), Phoenix Yayınevi, Ankara 2004,

kaldırıldı, kredi faizleri düşürülerek özel sektörün daha fazla kredi kullanması teşvik edildi. Bu dönemde ülkeye yabancı sermaye girişini teşvik etmek amacıyla ilk kez yasal mevzuat oluşturuldu. Kamu İktisadi Teşebbüsleri'nin özel sektöre devri öngörüldü.⁴⁷ Bu konu ile ilgili Başbakan Adnan Menderes 30 Mart 1951 tarihinde TBMM'de açıkladığı İkinci Menderes Hükümeti Programında, “Devlet işletmeciliğinin sadece ana sanayiye taalluk eden amme karakterine haiz işlere hasredilmesi ve devlet tarafından kurulmuş işletmelerin peyderpey hususi teşekküllere devrine çalışılacaktır.” dedi.⁴⁸ DP'nin 1950 seçimlerinden başarıyla çıkmasındaki en önemli etken de köylüye ve köye yönelik izlediği politikaydı. Başbakan Menderes'in seçimi kazanması sonrasında

“...Türkiye'nin %80'i köylerde yaşıyor. Köylerde üretim toprağa bağlıdır. Toprak iyi tohum ister gübre ister makine ister sulama ister. Köylümüz bunları bir başına yapamaz. Devlet olarak ona elimizi uzatmamız gerekli. Ziraat Bankası yoluyla, kooperatifler yoluyla ucuz faizli krediler sağlayacağız. Köylümüz bunları kullanarak makine alacak. Tohumunu ithal edeceğiz, onu ekecek, ucuz gübre sağlayacağız, onu kullanacak. Bu da yetmez. Mahsulünü değer fiyatıyla satmasını temin edeceğiz. Toprağa dayanan istihsal (üretim) denilince, buna karayolları politikası, büyük sulama tesisleri, limanlar girer. Bütün bunları yapmak için paraya ihtiyaç vardır. Maliye vekili arkadaşımız kesenin ağzını açmanın çarelerini arayacaktır”⁴⁹

sözleri tarımı destekleyici politikaların geliştirilmesine önem ve öncelik verildiğini göstermekteydi. Tarım sektöründe, mevcut risk ve belirsizlikler vardı. Paranın geri dönüşüm hızı düşük, sermaye birikimi yetersiz ve buna bağlı olarak yatırımlar da azdı.⁵⁰ Kuruluşundan itibaren özellikle tarımı destekleyici politikaları ile bilinen DP döneminde, özellikle 1950-1953 yılları arasında tarım sektörü hızlı bir gelişme gösterdi. Ekim alanı 14,5 milyon hektardan, 18,8 milyon hektara çıktı. Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) yıllık ortalama %11,3 arttı. Bu olumlu havanın oluşmasındaki etkenler arasında tarımsal kredilerin artırılması vardı. DP'nin iktidara geldiği 1950 yılında tarım kredi miktarı 810 milyon TL iken 1960'a gelindiğinde 4.7 milyar TL'ye ulaştığı görüldü.⁵¹ Tarımda makineleşme beraberinde tarım alanlarının genişlemesini, iklim koşullarının iyi gitmesi, yapılan alt yapı yatırımları ile ulaştırma sektörünün gelişmesi, Kore Savaşı nedeniyle tarımsal ürün fiyatlarının yükselmesi, destekleme fiyatlarının yüksek olması ve tarımsal vergilerin düşürülmesi tarımsal üretimin arttırdı.⁵² 1950'den itibaren zeytin, üretimi de artarak devam etti. 1950 yılında Türkiye'de zeytin ağacı sayısı 29.742'dir.⁵³ Bu rakam, zeytin üretimine uygun bir iklime sahip olan Türkiye için az sayılabilecek bir orandır. Bu nedenle aynı yıl

s.303; K.Boratav, *a.g.e.*, s.103.

47 Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara 1990, s.13-21.

48 İ.Arar, *a.g.e.*, 236-237.

49 Atiye Emiroğlu, Nezahat Koçyiğit, Senem Kesici, “Demokrat Parti Yönetiminde Ekonomik Politikalar”, *Tarihin Peşinde*, S.8, 2012, s. 88.

50 Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, *Tarımsal Politikalar ve Yapısal Düzenlemeler Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara 2000, s.3.

51 Zehra Sungur, *Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları ve Kalkınma Çabaları*, Gece Kitaplığı, Ankara 2015, s.52; Ed. Düzgüneş, *a.g.e.*, 156-157.

52 Mithat Direk, *Tarım Tarihi ve Deontoloji*, Eğitim Yayınevi, Konya 2012, s.84.

53 T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *1959 İstatistik Yıllığı*, Yayın No:380, s.221.

zeytin üretimini arttırmak amacıyla Tarım Bakanlığı tarafından ayrılan ödenek 85.000 lira olarak belirlenmiştir.⁵⁴

Yıllar	Ağaç Sayısı	Zeytin Üretimi	Y e m e k l i ğ e Ayrılan Zeytin (Ton)	Yağ Çıkarmaya Ayrılan Zeytin (Ton)	Z e y t i n y a ğ ı Üretimi
1950	29.742	265.412	21.258	244.154	51.706
1951	35.169	226.914	20.810	206.104	38.820
1952	38.211	394.113	60.412	333.701	66.345
1953	39.730	253.665	31.430	222.235	44.000
1954	42.152	532.081	77.770	454.311	88.242
1955	44.265	200.109	12.341	187.765	40.790
1956	46.670	538.715	73.000	465.600	89.587
1957	47.628	226.188	23.441	202.747	43.231
1958	51.294	482.410	42.163	440.247	90.000
1959	53.725	402.000	75.746	326.254	66.000

Tablo 5: (T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *1959 İstatistik Yıllığı*, Yayın No:380, s.221).

Yukarıdaki tabloda 1950-1959 yılları arasında zeytincilik ile ilgili verilere baktığımızda ağaç sayısının her yıl düzenli olarak arttığı görülmektedir. 1950’de 29.742 olan ağaç sayısı 1959’da 53.725 olmuştur. Bunun yanında zeytin üretiminin en fazla olduğu yıl 538.715 ton ile 1956 yılı iken en az olduğu yıl 1957’de 226.188 tondur. Zeytinyağı üretiminin en fazla olduğu yıl 90.000 ton ile 1958 yılı olurken en az olduğu yıl 38.820 ton ile 1951 yılıdır. Görülen o dur ki zeytin üretimi ağaç sayısındaki artışa paralel büyüme göstermemiştir. Bu durumda zeytin bitkisinin yaygın görüşle iki yılda bir daha fazla verimli olmasının yanında iklimsel değişikliklerden de çok büyük oranda etkilenmiştir. Zeytin üretiminin ihtiyaçları karşılama noktasında yetersiz geldiği dönemlerde fiyatlar da sık sık değişiklikler olmuştur. 1950’de zeytin ve zeytinyağındaki fiyat değişiklikleri gazetelere de yansımıştır. Örneğin “*Zeytinyağı Fiyatları Yükseliyor*” başlıklı haberde fiyatların yükselmesi üzerine dışarıdan zeytin getirildiği sonraki günlerde zeytinyağı fiyatlarının bir miktar daha yükseleceği, hatta fiyat olarak 180 kuruş olduğu belirtilmiştir.⁵⁵ Fiyat artışı ile ilgili yapılan bir başka haber de “*Zeytinyağı Piyasasında İki Fiyat Çarpışıyor*” başlığı taşımaktadır. Bu haberde bazı tanınmış kurumların adına piyasadan yağ alan ajanların zeytinyağı fiyatlarını yükseltmek için çalıştıkları haberi yapılmıştır. Sabunluk yağların gerçek fiyatının 168-170 kuruş arasında oynadığı ileri sürülmüştür.⁵⁶

Zeytincilik alanında en temel konulardan biri de zaman zaman hükümetlerin zeytin ihracını yasaklaması olmuştur. Ticaret Gazetesi’nin “*Zeytinyağı Piyasası ve İhraç Teşebbüsü*” başlıklı yazısında zeytinyağı ihracatının sağlanacağına kimsenin ihtimal vermediği haberi yapılmış, buna göre Seferihisar, Urla, Kemalpaşa, Menemen

54 TBMM Tutanak Dergisi, 1951 Yılı Gider Bütçeleri, Dönem:9, Toplantı:1, C.V, s.382.

55 Ticaret Gazetesi, 10 Ocak 1950.

56 Ticaret Gazetesi, 18 Şubat 1950.

ve diğer bazı bölgelerde zeytin sezonu son bulmuş denilmiştir. Kuşadası, Söke, Koçarlı, Sultanhisar, Nazilli, Aydın ve Milas taraflarında zeytin tarımında Nisan sonuna kadar çalışmaların yapılabileceği tahmin edilmektedir. Körfez Bölgesi olarak anılan Balıkesir, Ayvalık bölgesinde de sezon sona ermek üzeredir. Körfez Bölgesindeki bazı fabrikalar kendi bölgeleri dışındaki yerlerden tane zeytin almak zorunda kalmışlardır. İzmir ve civarından alınan önemli miktardaki zeytinyağı da Körfeze nakledilmiştir. Zeytinyağı İhracatçılar Birliği'nin kararı üzerine Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı'ndan zeytinyağı ihraç edilmesine müsaade edilmesi istenmiş fakat buna şimdiye kadar olumlu ya da olumsuz bir cevap verilmemiştir. Esasen, cevabın olumlu olacağına da kimse ihtimal vermemektedir. Fakat bunlar sadece tahminden ibarettir ve bir gün sürprizle karşılaşmak mümkündür. Dönemin zeytinyağı fiyatlarının rakip memleketlerin zeytinyağı ihraç fiyatlarına nazaran yüksek olduğu görülmektedir. Türkiye dışındaki ülkelerde zeytinyağı fiyatları yükselmeye başlamıştır. Dönemin önemli zeytinyağı üreticisi ve ihracatçısı olan İtalya'da yeni pazarlar elde etmek için büyük çaba göstermektedir ve Kuzey Amerika'ya zeytinyağı satışlarına başlamıştır.⁵⁷ “Zeytinyağı Piyasasının Durumu” başlıklı bir başka haberde pirina ve pirina yağı fiyatlarının bir miktar düştüğü, yağın kilosunun 120 kuruş olduğu ve bütün ümitlerin yeni ihraç teşebbüsüne bağlı olduğu ifade edilmiştir. Zeytinyağı fiyatlarındaki gerileme pirina ve pirina yağı fiyatlarını da etkilemiştir. Piyasa rakamına göre pirinaların tonu 47 liradan 40-45 liraya kadar düşmüştür. Zeytinyağı piyasasının yeniden kalkınması ihtimali oldukça zayıf görünmektedir. Bütün ümitler ihracatçıların yeniden giriştikleri ihraç teşebbüsüne bağlı kalmıştır.⁵⁸ “Zeytinyağının gelecekteki durumunu kestirmek mümkün değildir” başlıklı yazıda da okurlardan gelen zeytinyağı piyasasının durumunun ne olacağı ile ilgili sorulara cevap verilmiş fakat piyasanın belirsiz olduğu da özellikle vurgulanmıştır. Haberde “*takdir edersiniz ki gelecekteki durumu bugünden kestirip kesin bir fikir vermek imkân dahilinde olmayan bir şeydir. Avrupa ve diğer bize rakip memleketlerde fiyat ne kadar düşük olursa olsun şimdi verilecek ihraç izniyle durum muhakkak takviye edilmiş olacak ve piyasada bu suretle kısmen tutulmuş olacaktır.*” ifadesi kullanılmıştır.⁵⁹ Bu haberlere de baktığımızda zeytinyağı piyasasında fiyatların durumu en fazla konuşulan konu olmuştur. Bu konu Mecliste de gündeme gelmiş ve 24 Şubat 1950'de yapılan Meclis toplantısında Tarım Bakanı Cavit Oral, “Zeytincilik muhtelif muntakalarımız için çok esaslı bir mevzudur. Bunun için bugünkü ihtiyaçları karşılayan bir tasarı hazırlanmıştır. Onu da bugünlerde Büyük Millet Meclisi'ne sunmak üzereyiz” demiştir.⁶⁰ Oral, konuşmasında tarım politikaları içinde Türkiye'de zeytinciliğin çok önemli bir yerde olduğunu vurgulamıştır.

Balıkesir milletvekili İzzeddin Çalışlar 25 Şubat 1950'de Mecliste zeytin toplayıcılığının sorunları ile ilgili yaptığı konuşmasında;

“Edremit zeytinliklerinde yüzbinlerce zeytin ağacı Evkaf İdaresi'ndedir. Bunlar, ora halkının bıraktıkları vakıflardır. Köprüler için de bazı vakıflar konmuştur. Edremitliler bu köprü yüzünden çok şikayetçi ve mustariplerdir. Kasabanın karşı tarafında bulunan geniş zeytinliğe geçmek için halk bu dereden geçmek mecburiyetindedir. Zeytin toplama mevsimi

57 Ticaret Gazetesi, 28 Şubat 1950.

58 Ticaret Gazetesi, 18 Nisan 1950.

59 Ticaret Gazetesi, 28 Nisan 1950.

60 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı:4, 55. Birleşim, s.1163.

malum Kasım ve Aralık aylarıdır. Kışın, yağmur ve soğukların başladığı bir mevsimdir, zeytin toplamaya gidenler de ekseriya kadınlardır bunlar bu dereyi bellerine kadar suyun içine girerek geçerler. Bundan kaçınmak için 1-1,5 saat yol yürümek lazımdır. Kışın kısa günlerde zamanlarının büyük kısmını yolda harcamış olacaktırlar. Zaman kaybetmemek için tabiidir ki zeytinlerini toplamaya gidecek ve o sudan geçecektir. Halbuki, o zeytinlikler bu köprü için vakfedilmiştir. Artık Umum Müdürlük bunu bir an evvel nazarı dikkate alsın ve bu köprüyü meydana getirsin. Ricalarımız bundan ibarettir”⁶¹ demiştir. Ayrıca zeytinciliğin bakım, toplama, nakil, tasfiye ve bakayanın kıymetlendirilmesi konularını incelemek, satın alınacak makine ve teçhizatın nitelik, kabiliyet ve randımanları hakkında yerinde tetkik yapmak ve getirilmesi düşünülen uzmanın seçilmesi işi ile meşgul olmak üzere İtalya, İspanya ve Almanya’ya Vakıflar Genel Müdür Muavini Orhan Çapçı’nın gönderilmesi Bakanlar Kurulunca 6 Nisan 1950 tarihinde kararlaştırılmıştır.⁶²

1951’de zeytinciliğe yapılan yatırımların da etkisiyle zeytin ağacı sayısı bir önceki yıla göre 5.427 ağaç artarak 35.169 olmuştur.⁶³ 1952’ye gelindiğinde zeytin ağacı sayısını ve zeytinden elde edilen verimi artırmak amacıyla 3573 sayılı kanunun 15. maddesine göre 500 adet yabancı zeytin ağacı aşılanylara ya da aşılansız zeytinlerin bakımını en iyi yapanlara Tarım Bakanlığı tarafından ödül verilmesi kararlaştırılmış ve 1952 yılında zeytincilik için 128.000 lira ödenek ayrılması teklif edilmiştir.⁶⁴ 1952 yılında zeytincilik ile ilgili yapılan çalışmalar ve konu ile ilgili yaşanan sorunlar birçok gazetenin manşetine taşınmıştır. “Zeytinyağı Sanayii Ehemmiyet Kazanıyor” başlıklı haberde, yeni zeytinyağı fabrikalarının kurulması ile zeytinyağı ihracatının artacağı bilgisi verilmiştir. Bu habere göre yeni zeytinyağı fabrikalarının kurulması zeytinyağı ihracatını artıracaktır. Haberin devamında İzmir ve çevresinde zeytinyağcılığın yeni bir sanayi olarak önem kazandığı, İzmir’in önemli sanayi firmalarından birinin yeni bir sabun fabrikası ile bir zeytinyağı tasfiye fabrikasını İzmir’de inşa edebilmek için Sanayi Kalkınma Bankası’nın Marshall Planı hususi teşebbüs fonlarından 308.000 liralık borç aldığı, yeni zeytinyağı tasfiye fabrikası ile yağ parçalama fabrikasının inşasına Temmuz ayının ilk haftasında başlanıldığı, yağ işlemek için kurulan bu fabrikanın Türkiye’de bir eşinin dahi olmadığı, bu müesseselerin birinci amacının aşağı kalite yağlardan ve prinalardan gliserini ayırmak ve yağ posasından yüksek kalite yağ elde etmek ve ikinci amacının da saf gliserin üretimini yapabilmek olduğu, bu fabrikadaki faaliyet sayesinde önemli miktarda yüksek kalite zeytinyağını ihraç etmek için uygun şartların yaratılacağı ve aynı zamanda kullanılmayan düşük kalite yağlardan da istifade edileceği bilgisi yer almıştır.⁶⁵ 1952 yılının Eylül ayına ait Yeni Asır gazetesinin bir başka haberinde ise; zeytinciliğe elverişli bölgelerde devlet tarafından kullanılmayan sahaların işe yarar hale getirilmesi için İzmir’in Ödemiş ve Tire ilçelerinde yabancı zeytinlikler dağıtıldığı, kullanılmayan sahaların işe yarar ve üreticinin geçimini sağlar bir duruma getirildiği, eskiden hiçbir şekilde istifade edilmeyen zeytinliklerin muntazam bir şekilde ve program dahilinde ihtiyaç sahiplerine teslim edilerek bakir sahaların işe yarar ve üreticinin

61 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı:4, C.XXIV, 56. Birleşim, s.1281.

62 BCA,30-18-01-02/122-29-17.

63 T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 1959 İstatistik Yıllığı, Yayın No:380, s.221.

64 Tutanak Dergisi, 1952 Yılı Gider Bütçeleri, Dönem:9, Toplantı:2, C.XIII, s.363-375.

65 Yeni Asır, 22 Eylül 1952

geçimini sağlar duruma getirildiği belirtilmiştir.⁶⁶ Bu dönemde zeytin tarımının bilimsel olarak yapılabilmesi için çiftçilerin katılabilecekleri zirai konferanslar düzenlenmiştir. Bu toplantılarda uzman kişiler tarafından çiftçiler bilgilendirilmiştir.⁶⁷

Dönemin tarım dergilerinde de çiftçileri bilgilendirmek amaçlı yazılara yer verilmiştir. Örneğin “Zeytin Ağaçlarını Ne Vakit ve Nasıl Budayalım?” başlıklı yazıda budama çeşitleri, budamanın ne zaman yapılacağı, budamada kullanılan aletler hakkında detaylı bilgi bulunmaktadır. Böylece zeytin tarımında modern yöntem, teknik ve araç-gereçlerin kullanımı teşvik edilerek verimi artırmak amaçlanmıştır.⁶⁸ “Zeytincilere Yapılan Çok Mühim Tavsiyeler” başlıklı haberde iklim şartlarına göre zeytinlerin toplanma durumu, toplandıktan sonra sıkılması ve yağ haline getirilmesi ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu konuda kaymakam ve ilgili memurların görevlendirildiği haberde yer almıştır. Habere göre İzmir Teknik Ziraat Müdürlüğü zeytincilik mütehassıslığı zeytin üretimi ile ilgili çalışmalarını hızlandırmış, zeytin üreticisi ile fabrika ve yağhane sahiplerini bilgilendirici afişler hazırlamıştır. Bu afişlerle zeytin üreticilerine tavsiyelerde bulunulmuştur. Bu tavsiyeler arasında dip zeytinlerin sıkıldıktan sonra üst zeytinlerin sıkılmasına başlamadan önce tüm aletlerin temizlenmesi gerektiği bilgisi bulunmaktadır. Haberin devamında halk tarafından getirilen zeytinlerin bekletilmeden en kısa zamanda sıkılmasının kanunen mecburi, bekletilen zeytinlerin 50 cm. den yüksek yığın halde bulundurulması ve dolu çuvalların üst üste konulmasının kanunen yasak, elde edilen yağların her zaman temiz kaplarda muhafaza edilmesinin mecburi olduğu bilgisi yer almıştır. Zeytinler sıkıldıktan sonra yağın kalitesinin bozulmaması için geriye kalan zeytin küspesinin hemen dışarıya üstü örtülü bir yere çıkarılması öğütlenmiştir. Böylece hem pirinanın iyi fiyatla satılacağı hem de çıkarılan yağın bozulmasının önleneceği belirtilmiştir.⁶⁹

1952’de zeytin bakım ve fen memurları tarafından halk için zeytincilik kursları açılmıştır.⁷⁰ Bu haber gazetede “Zeytincilik Kursu İçin Hazırlıklara Başlandı” başlığı ile duyurulmuştur. Zeytin toplama zamanının henüz yaklaşmamış olması dolayısıyla tespit edilen tarihten evvel zeytinlerin toplanmamasına dikkat edilmesi, yabancı devlet zeytinliklerin yeni sahipleri olan üretici vatandaşların bu sahalardaki temizlenmelerini yaptıktan sonra aşu işi ile ilgili çalışmalarına devam etmeleri öğütlenmiştir.⁷¹ Zeytin çalışmaları ile ilgili devletin denetim içinde olduğunu gösteren “Zeytin Toplama Zamanı ile Alakalı Hazırlıklar” başlıklı habere göre de tespit edilen tarihten önce zeytin toplayanların cezalandırılacağı, toplanma zamanının çok önemli olduğu zeytinde verimi artırmak için alınan önlemlerin devlet tarafından titizlikle takip edildiği belirtilmiştir.⁷² 1952 yılında devlete ait yabancı zeytin sahalarının faydalı hale getirilmesi konusundaki çalışmalar hızlanmıştır. Bu konuda İzmir ve Aydın illerindeki 431 aileye zeytin sahası dağıtılmış ve 221 aileye tescil edilerek

66 Yeni Asır, 27 Eylül 1952.

67 Yeni Asır, 28 Eylül 1952.

68 Kılıç N., “Zeytin Ağaçlarını Ne Vakit ve Nasıl Budayalım”, *Tarım Dergisi*, C.I, S.5, 1952, s.86-91.

69 Yeni Asır, 20 Ekim 1952.

70 Yeni Asır, 20 Ekim 1952.

71 Yeni Asır, 21 Ekim 1952.

72 Yeni Asır, 31 Ekim 1952.

tapuları verilmiştir.⁷³ Zeytin tarımını geliştirmek için devlet, tarımın yapıldığı bölgelerde sıkı denetimlerde bulunmuştur. Bu konu ile ilgili “*Zeytinlik Sahalarının Kontrolü*” başlıklı haberde, temizlik konusuna dikkat edildiği, iller dahilindeki zeytinliklerin kontrol işinin ciddilikle ele alındığı, İzmir zeytincilik mütehassısı Namık Kılıç başkanlığındaki vilayet ekibinin ilçelere giderek buralardaki çalışmalarını titizlikle takip ettiği verilen bilgiler arasındaydı.⁷⁴

1953 yılına gelindiğinde zeytincilik faaliyetlerinin yürütülmesi için Tarım Bakanlığı tarafından ödenek 130.000 lira olarak teklif edilmiştir.⁷⁵ Aynı yıl yabancı zeytin alanlarının tespiti, parselajı, dağıtımı ve tescil işleri tamamlanmış ve bunun sonucunda 76.160 dekar yabancı zeytin alanı tespit edilmiş, 10.294 dekarın parselajı ve 23.683 dekarın da dağıtım işleri yapılmıştır. Ek olarak zeytinlere zarar veren zeytin güvesi ve zeytin sineği gibi haşerelere karşı 20.000.000’den fazla ağaç ilaçlanmıştır.⁷⁶ 1953 yılında zeytin ağacı sayısı 39.730’a ulaşmıştır. Ağaç sayısında her yıl yaşanan bu artış ile birlikte zeytin ve zeytinyağı üretiminde de artış görülmüştür. 1953 yılında 253.665 ton olan zeytin üretimin yanında 44.000 ton da zeytinyağı üretilmiştir.⁷⁷

1954 yılı ile DP’nin iktidarının sonuna kadar devam eden ekonomi görece bir durgunluk içinde girmiştir. DP, ekonomik açıdan bir yandan kontrollü bir dış ticaret rejimine bir yandan da tüketim malı ithalatındaki daralmaları telafi etmek amacıyla önemli ölçüde devlet yatırımlarıyla gerçekleştirilen ithal ikamesi politikasına⁷⁸ önem vermiştir.⁷⁹ 1954 yılında Tarım Bakanlığı bütçesinden zeytin işleri için ayrılan ödenek 130.000 lira⁸⁰ olarak tespit edilmiş fakat aynı yıl bu ödenek 170.000 liraya⁸¹ yükseltile de 1954 yılı zeytinyağı piyasasında fiyatların dalgalandığı görülmüştür. Bu durum gazetelerde “*Zeytinyağı Piyasası Yılbaşında İstikrarsız Açıldı*” başlığı ile verilmiştir.⁸² Fiyatlardaki artış “*Zeytinyağı Fiyatları Yine Şahlanmış Vaziyettedir*” başlığı ile ele alınmıştır. Bu durumda günün açılış ve kapanış fiyatları arasında büyük farklılıklar olmuştur. Fiyatlar hemen her gün değişmiş ve yükselişin daha ne kadar devam edeceği, nasıl ve nerede frenleneceği adeta merak konusu olmuştur.⁸³

1955 yılına gelindiğinde zeytinciliği geliştirmek adına çalışmalara devam edilmiştir. 1955 yılı zeytin işleri için ayrılan ödenek önceki yıllara göre artırılarak 220.000 lira olmuştur.⁸⁴

73 *Yeni Asır*, 5 Kasım 1952.

74 *Yeni Asır*, 9 Kasım 1952.

75 *TBMM Tutanak Dergisi*, 1953 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı ve Bütçe Komisyonu Raporu, Dönem:9, Toplantı:3, 1953, s.238.

76 *TBMM Zabıt Ceridesi*, 1954 Yılı Masraf Bütçeleri, Dönem:9, Toplantı:4, s.385-386. I

77 T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *1959 İstatistik Yıllığı*, Yayın No:380, 1959, s.221.

78 Daha önce yurt dışından ithal edilmekte olan malların, uygulanan koruyucu ve özendirici önlemlerle yurt içinde üretilmesini öngören politikadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Oktay Yenal, *Cumhuriyet’in İktisat Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010, s.82.

79 K.Boratav, a.g.e., s.108.

80 *TBMM Zabıt Ceridesi*, 1954 Yılı Masraf Bütçeleri, Dönem:9, Toplantı:4, s.398; *TBMM Zabıt Ceridesi*, 1954 Yılı Bütçe Kanunu Layihası ve Bütçe Komisyonu Raporu, Dönem:9, Toplantı:4, 1954, s.286.

81 *TBMM Zabıt Ceridesi*, 1955 Yılı Masraf Bütçeleri, Dönem:10, Toplantı:1, s.366.

82 *Ticaret Gazetesi*, 5 Ocak 1954.

83 *Ticaret Gazetesi*, 7 Ocak 1954.

84 *TBMM Zabıt Ceridesi*, 1956 Yılı Masraf Bütçeleri, Dönem:10, Toplantı:1, s.366.

Erozyona maruz bulunan zeytin alanlarında setleme yapılması ile ilgili çalışmalar yapılmış ve zeytinliklerde gübre denemeleri yapılarak üretim artırılmıştır. Bunun yanında Körfez ve Marmara Bölgesinin iyi cins yağlık ve sofralık zeytin çeşitlerinden alınan aşı kalemleri diğer bölgelere gönderilmiş ve bedelsiz olarak çiftçilere dağıtılmıştır.⁸⁵ Ağaç sayısının 44.265 olduğu 1955 yılında, 40.790 ton zeytinyağı üretimi yapılmıştır.⁸⁶

Başbakan Menderes, zeytin ve zeytinciliğin geliştirilmesi yolunda yapılan çalışmaların neler olduğu ve nelere ihtiyaç duyulduğu hakkında bir rapor yazılmasını istemiş ve bu konudaki rapor 24 Mart 1955'te İzmir'de verdiği talimata uygun olarak İzmir Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği Yönetim Kurulu Başkanı Mustafa Sütüven tarafından hazırlanmıştır. Raporda, zeytincilik gereği gibi ele alındığında Türkiye'nin en sağlam ve önemli iktisadi alanlarından biri olabileceği, bu amaç için katlanılacak külfetin getireceği nimete degeceği belirtilmiştir. Zeytinciliğe elverişli topraklarımızın miktarı, iklimi bizi kolaylıkla liderlik mevkiine ulaştırabileceği halde bugünkü üretimimiz dünya zeytinyağı istatistiklerinde kayda değer bir seviyede değildir. Dünya rekoltesini 500-600 bin ton ile İspanya, 250-300 bin ton ile İtalya, 150-200 bin ton ile Fransa ve nihayet 80-110 bin ton ile Yunanistan ellerinde tutmaktadır. Bunların arasında Türkiye ile mukayesesi yapılması gereken ülke İspanya'dır. İspanya 1.600.000 hektar sahada 180.000.000 zeytin ağacına sahiptir. Her hektara 112,5 ağaç düşmektedir. Her ağaçtan 3 kg. yağ alınmaktadır. Türkiye'nin 2.000.000 hektar zeytin tarımına elverişli topraklarında 20.000.000 zeytin ağacı vardır. Bir hektarda 10 ağaç bulunmakta ve her ağaçtan 2,5 kg. yağ alınmaktadır. Memleketimizin dış ticaret bünyesini iki misline ulaştırabilecek olan bu ürün aynı zamanda Akdeniz kıyılarımızın çehresini değiştirecek, halkın refah seviyesinin yükselmesini sağlayacaktır. Bu ifadelerden sonra raporda zeytinyağının nasıl değerlendirilmesi gerektiği, kooperatiflerin bu konudaki önemi, iktisadi ihtiyaçların nasıl planlanması ile ilgili ve zeytin politikasının hükümet programlarında yer alması konusundaki görüş ve öneriler yer almıştır.⁸⁷ 1955 yılı sonunda zeytincilik ile ilgili durum raporu hazırlayan Ege Bölgesi Sanayi Odası İstatistik Servisi'nin verilerine göre de zeytinyağı fabrikalarının sayısı 302, zeytinyağının yıllık üretim miktarı 40.032 ton olarak belirtilmiştir. Pirina yağı fabrikaları da 23 adet, yıllık üretim miktarı 8.157 tondur.⁸⁸ Bu rakamlar bir önceki yıl 42.152 olan ağaç sayısının 1955'te 44.265 olmasıyla birlikte üretimdeki artış olarak yorumlanabilir.⁸⁹ Ayrıca 1955 yılında zeytinciliğin gelişmesi adına halkı bilgilendirme toplantıları düzenlenmiş ve ilgili yayınlar yapılmıştır. DP döneminde çıkan Türkiye Ziraat Mecmuası isimli dergi Ziraat-Veteriner ve Orman başlıkları altında Türkiye'de bu alanlarda yapılan çalışmalarını ele almış ve yeni gelişmeleri takip etmiştir. Türkiye Ziraat Mecmuasında İzmir Zeytincilik Enstitüsü Mühürhassası Kemal Çeçen'in de zeytin ve zeytinyağı hakkında çok sayıda yazısı yer almaktadır. Derginin yirmi dördüncü sayısında "Zeytin Ağacının Hususiyetleri Nelerdir?" başlıklı yazısında zeytinin iklim ve toprak şartlarına bağlı olarak değişimi ve özellikleri ele alınmıştır. Buna göre zeytin ağacının bakımını dört başlıkta toplamak gereklidir. Birincisi,

85 *Kalkınan Türkiye*, S.24,1956, s.21.

86 T.C.BİGM, 1959, s.221.

87 *BCA*, 030-01-80/509-8.

88 *BCA*, 030-01-92/578-3.

89 T.C. BİGM,1959, s.221.

toprak işlenmesi hatta imkân varsa sulanması, ikincisi budama, üçüncüsü gübreleme ve dördüncüsü hasatlık ve zararlılarla mücadeledir.⁹⁰ Aynı derginin yirmi altıncı sayısında Kemal Çeçen “Aziz Zeytinciler, Yanlış Yoldayız” başlıklı yazısında İtalyan ilim adamı Pantenelli’nin zeytincilikle ilgili yaptığı çalışmaları anlatarak Türk zeytincilerinin zeytin tarımı ile ilgili yaptığı yanlış uygulamalardan bahsetmiş ve uyarılarda bulunmuştur. Bu uyarılardan en dikkat çeken her yıl binlerce zeytin ağacının budama sırasında dikkatsizce yakılan çalı ateşlerinden dolayı alev alması ve bunun sonucunda tamamen ya da kısmen yanmasıdır. Hatta bu sırada bazı zeytinlikler genel yangınlara sebep olmuştur. Bu durumdan kaynaklanan yangınları önlemek ya da en aza indirmek için çalışmalar yapılmıştır.⁹¹ Zeytin tarımı ile ilgili üreticiyi en fazla uğraştıran ve maddi kazancını azaltan olaylardan biri de zeytin sineği ile yapılan mücadele olmuştur. Bu konuda halkı bilinçlendirmek amacıyla Ziraat Vekaleti aracılığıyla çalışmalar yapılmıştır. Mücadelenin daha geniş kesim tarafından duyurulabilmesi amacıyla İzmir Zeytincilik Mütahassısı Nazım Kılıç tarım dergilerinde yazılar yazmıştır. Zeytin sineği ile yapılan mücadele yöntemlerini diğer dünya ülkeleri ile karşılaştırarak anlatmıştır. “İspanya’da (*Dacus Olea*) Zeytin Sineği ile Mücadele Usulü” başlıklı yazısında konu hakkında detaylı bilgi vermiştir.⁹² Yüksek Ziraat Mühendisi Necati Gökmen de bu konu ile ilgili bir yazısında Birleşmiş Milletler Gıda ve Ziraat Teşkilatı tarafından Atina’da tertip edilen zeytin sineği mücadele usulleri hakkındaki raporu ele almıştır. Bu uygulamaların Türkiye’de de yapılması için girişimlerde bulunmuştur.⁹³ Zeytin ağacı sayısının 46.670 olduğu 1956 yılında zeytincilik için ayrılan ödenek 270.000 liraya çıkarılmıştır.⁹⁴ DP döneminde zeytinciliği geliştirmeye yönelik Bakanlar Kurulu tarafından 17 Ocak 1956’da K/1006 sayılı karar yürürlüğe girmiştir. Bu karar ile piyasaya ve tüketiciye sunulacak yemeklik zeytinyağı ve benzeri yağların karıştırılması, satışı, fiyatı ve şartlarının nasıl olacağı belirlenmiştir.⁹⁵ 17 Aralık 1957’de de Bakanlar Kurulu Kararı ile K/1006 sayılı kararın yürürlük süresi K/1125 sayılı karar ile 1958 yılına kadar uzatılmıştır.⁹⁶ 13 Mart 1957’de Bakanlar Kurulu tarafından yürürlüğe giren K/1078 sayılı karara göre zeytinyağı ihracatında her bir kilogramın satış fiyatına bir kat fiyat farkı ödenmesine ve bu farkın Et Balık Kurumu tarafından ithal edilen don ve pamuk yağlarının yalnız sabun imalatında kullanılması konusu kabul edilerek yürürlüğe girmiştir.⁹⁷

1957, 1958, 1959 yıllarında Tarım Bakanlığı’nın zeytincilik işleri için bütçesi 300.000 liraya ulaşmıştır.⁹⁸ 1959 yılında zeytin ağacı sayısı DP’nin iktidar olduğu 1950 yılına göre

90 Çeçen Kemal, “Zeytin Ağacının Hususiyetleri Nelerdir?”, *Türkiye Ziraat Mecmuası*, S.24, 22-24.

91 Çeçen Kemal, “Aziz Zeytinciler, Yanlış Yoldayız”, *Türkiye Ziraat Mecmuası*, S.26, 20-21.

92 Kılıç N. “İspanya’da (*Dacus Olea*) Zeytin Sineği ile Mücadele Usulü”, *Türkiye Ziraat Mecmuası*, S.33, s.12.

93 Gökmen Necati, Birleşmiş Milletler Gıda ve Ziraat Teşkilatı Tarafından Atina’da Tertip Edilen Zeytin Sineği Mücadele Usulleri Hakkındaki Toplantıya Ait Rapordur”, *Türkiye Ziraat Mecmuası*, S.34, s.26-27.

94 *TBMM Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem:10, Toplantı:3, s.440.

95 *BCA*, 30-18-1-1/141-114-17.

96 *BCA*,30-18-1-2/147-62-17.

97 *BCA*,30-18-1-2-/145-118-7.

98 *TBMM Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem:11, Toplantı:1, s.416; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem:11, Toplantı:2, s.372; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem:11, Toplantı:3, s.366.

23.983 ağaç artarak 53.725'e ulaşmıştır.⁹⁹ Ağaç sayısının artmasında zeytin ağacına zarar veren zeytin güvesi ile mücadelenin önemli etkisi olmuştur. Hatta 1959 yılında çeşitli vilayetlerde uygulanan zeytin güvesi ile mücadelede başarılı hizmetleri görülen Bursa Valisi İhsan Sabri Çağlıyangil, Giresun Valisi Eşref Ergut, Nidem Evliya birer takdirname ile ödüllendirilmişlerdir.¹⁰⁰ 1960 yılı ise 400.000 lira ile ödeneğin en yüksek olduğu yıldır.¹⁰¹

Sonuç

Türk Milletinin var olma mücadelesi verdiği Millî Mücadele döneminin bağımsızlıkla sonuçlanmasının ardından 1923'te Cumhuriyetin ilanı ile birlikte sadece siyasi ve sosyal alanlarda değil, iktisadi alanda da ülkenin kalkınma ve gelişimine büyük önem verilmiştir. Hatta Cumhuriyetin ilanından yaklaşık 8 ay önce gerçekleşen İzmir İktisat Kongresi'nde özellikle iktisadi kalkınmada tarımın büyük bir öneme sahip olduğu vurgulanmıştır. Bu amaçla Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren hem meyvesi hem de yağı önemli bir tüketim ve ihracat ürünü olan zeytin tarımının teşvik edilmesine ve geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılmıştır. Hükümetlerin zeytin tarımını geliştirmeye yönelik çalışmaları çıkarılan kanunlarla desteklenmiş, kurulan teşkilat ve kooperatiflerle pekiştirilmiştir.

II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte zeytin ve zeytinyağı piyasası hem dünyada hem Türkiye'de olumsuz etkilenmiş ama alınan önlemlerle bu olumsuzluk en aza indirilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde tarım üretimindeki düşüşe bağlı olarak zeytin ve zeytinyağı üretiminde de düşüşler yaşanmıştır. 1950 seçimleri ile iktidar koltuğuna oturan DP Hükümetleri on yıllık iktidarları boyunca zeytinciliğe büyük önem vermiş ve bütçeden konu ile ilgili ödeneği her yıl arttırmıştır. Bu dönemde zeytinciliğin geliştirilmesine yönelik raporlar hazırlanmış, örnek çiftlik sahiplerine çeşitli ödüller verilerek bu alanda gelişmeler teşvik edilmiştir. Sonuç olarak Cumhuriyet döneminden itibaren başlayan zeytinciliğin geliştirilmesi konusu ile ilgili yapılan çalışmalar başarılı olmuş ve bu başarı zeytin ve zeytinyağı üretimi ile ilgili kaleme alınan raporlara olumlu şekilde yansımış ve üretim faaliyetleri de artış göstermiştir. Bu sayede her yıl artarak devam eden zeytin üretimi ile hem ülke içinde ihtiyaçlar karşılanmış hem de zeytinyağı ihracat edilerek ülkeye döviz kazandırılmıştır.

Kaynakça

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi

Başbakanlık Kararlar Daire Başkanlığı

BCA, 30-18-1-1/141-114-17.

BCA, 30-18-1-2/43-12-19.

BCA, 30-18-1-2/89-116-15.

99 T.C.BİGM, 1959:221.

100 BCA, 30-18-1-2/154-86-20.

101 T.C. Kurucu Meclis Tutanak Dergisi, Gider Bütçeleri, 1961, s.345.

BCA, 030-18-1-2/90-18-19.

BCA, 30-18-1-2-/115-72-17.

BCA, 030-18-01-02/119.35.9.

BCA, 30-18-01-02/122-29-17.

BCA,30-18-1-2/147-62-17.

BCA, 30.18.1-2/145-118-7.

BCA, 30-18-1-2/154-86-20.

Başbakanlık Muamelat Genel Müdürlüğü

BCA, 030-10-01-03/93-117-1-18-259.

Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü

BCA, 030-01-80/509-8.

BCA, 030-01-92/578-3.

Resmi Yayınlar

Resmî Gazete, 7 Şubat 1939, Sayı 4126.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Tarımsal Politikalar ve Yapısal Düzenlemeler Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara 2000.

TBMM Tutanak Dergisi, 1951 Yılı Gider Bütçeleri, Dönem:9, Toplantı:1, C.V.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı:4, 55. Birleşim.

TBMM Tutanak Dergisi, 1952 Yılı Gider Bütçeleri, Dönem:9, Toplantı:2, C.XIII.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı:4, C.XXIV, 56. Birleşim.

TBMM Tutanak Dergisi,1953 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı ve Bütçe Komisyonu Raporu, Dönem:9, Toplantı:3, C.XX.

TBMM Tutanak Dergisi, 1953 Yılı Gider Bütçeleri, Dönem:9, Toplantı:3, C.XX.

TBMM Zabıt Ceridesi, 1954 Yılı Masraf Bütçeleri, Dönem:9, Toplantı:4, C.XXVIII.

TBMM Zabıt Ceridesi, 1954 Yılı Bütçe Kanunu layihası ve Bütçe Komisyonu Raporu, Dönem:9, Toplantı:4, C.XXVIII.

TBMM Zabıt Ceridesi, 1955 Yılı Masraf Bütçeleri, Dönem:10, Toplantı1, C.V.

TBMM Zabıt Ceridesi, Masraf Bütçeleri, Dönem:5, C.III.

TBMM Zabıt Ceridesi, 1954 Yılı Masraf Bütçeleri, Dönem:9, Toplantı:4, C.XXVIII.

TBMM Zabıt Ceridesi, 1956 Yılı Masraf Bütçeleri, Dönem:10, Toplantı:1, C.V.

TBMM Zabıt Ceridesi, Masraf Bütçeleri, Dönem:10, Toplantı:3, C.XVII.

TBMM Zabıt Ceridesi, Masraf Bütçeleri, Dönem:11, Toplantı:1, C.II.

TBMM Zabıt Ceridesi, Masraf Bütçeleri, Dönem:11, Toplantı:2, C.VII.

TBMM Zabıt Ceridesi, Masraf Bütçeleri, Dönem:11, Toplantı:3, C.XII.

T.C.Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü (1949) (République Turque Présidence de Conseil Office Central de Statistique) *İstatistik Yıllığı Annuaire Statistique*, Cilt 17 Volume Yayın Publication No 303.

T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü (1951) Yayın No.329 *1934 — 1950 Ziraat Bünyesi ve İstihsal*, Structure et Production Agricoles Şubat, Ankara.

T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *1959 İstatistik Yıllığı*, Yayın No:380.

T.C. Kurucu Meclis Tutanak Dergisi, Gider Bütçeleri, 20.02.1961.

Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK), *İstatistik Göstergeler 1923-2011* (2012) , Yayın No:3890, Ankara.

1930 Sanayi Kongresi Raporlar-Zabıtlar (1930) Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Umum Merkezi, Cumhuriyet Matbaası, Ankara.

1930 Sanayi Kongresi Raporlar-Zabıtlar (2008) Ankara Sanayi Odası Yayını, Ankara.

Araştırma ve İnceleme Eserler

Albayrak, Mustafa, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Phoenix Yayınevi, Ankara 2004.

Arar, İsmail, *Hükümet Programları 1920-1965*, Burçak Yayınevi, İstanbul 1968.

Boratav, Korkut, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985*, İmge Kitapevi, İstanbul 1993.

Cillov, Haluk, *Türkiye Ekonomisi*, Sermet Matbaası, İstanbul 1962.

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-1978, Ed. Memduh Yaşa, Akbank Kültür Yayını, İstanbul 1980.

Çeçen, Kemal, “Zeytin Ağacının Hususiyetleri Nelerdir?”, *Türkiye Ziraat Mecmuası*, S.24, 22-24.

Çeçen, Kemal, “Aziz Zeytinciler, Yanlış Yoldayız”, *Türkiye Ziraat Mecmuası*, S.26, s.20-21.

Demirel, Tanel, *Türkiye'nin Uzun On Yılı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016.

Direk, Mithat, *Tarım Tarihi ve Deontoloji*, Eğitim Yayınevi, Konya 2012.

Erdal Gültekin, Soylu Başbuğ Dilek, Erdal K., “Anadolu ve Türk Kültüründe Zeytin”, *Sosyal*

Bilimler Araştırma Dergisi, s.9(3),2020, s.164-169.

Emiroğlu Atiye, Koçyiğit, Nezahat, Kesici, Senem, “Demokrat Parti Yönetiminde Ekonomik Politikalar”, *Tarihin Peşinde*, S.8, 2012, s. 73-92.

Eroğul, Cem, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara 1990.

Geçmiş, Şimdi ve Gelecek Tariş, Zeytin ve Zeytinyağı Kooperatifleri Birliği, Etki

Matbaacılık, İzmir 2012.

Gökmen, Necati, Birleşmiş Milletler Gıda ve Ziraat Teşkilatı Tarafından Atina’da Tertip Edilen Zeytin Sineği Mücadele Usulleri Hakkındaki Toplantıya Ait Rapordur”, *Türkiye Ziraat Mecmuası*, S.34, s.26-27.

Gözel, Hatice, “Güneydoğu Anadolu’da Zeytin”, *Aneapfistığı Araştırma Dergisi*, Sayı No:1, 2012, s.42-44.

Kılıç, N. “İspanya’da (Dacus Olea) Zeytin Sineği İle Mücadele Usulü”, *Türkiye Ziraat Mecmuası*, S.33, s.10-12.

Kılıç, N. (1952), “Zeytin Ağaçlarını Ne Vakit ve Nasıl Budayalım”, *Tarım Dergisi*, C.I, S.5, s.86-91.

Kocabaş, Özlem Yıldırım, “Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği Tarihi”, *Zeytinin Akdeniz’deki Yolculuğu*, İzmir Akdeniz Akademisi, İzmir 2018, s.79-94.

Kopar, Metin, *Atatürk Dönemi İktisadi Kalkınma*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2013.

Metinsoy, Murat., *İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2008.

Özışık S. ve vd., “Türkiye’de Zeytincilik Sektöründe Uygulanan Desteklemeler, Korumaya Yönelik Politikalar ve Sektöre Yansımaları”, *2. Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Sempozyumu*, Yaşar Üniversitesi Yayınları, İzmir 2012, s.55-62.

Sipahier, S., “Körfez Zeytinciliği”, *İktisadi Yürüyüş*, C.1, S.4, Yıl 2, 1949.

Sungur, Zehra, *Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları ve Kalkınma Çabaları*, Gece Kitaplığı, Ankara 2015.

Tiryaki, Türkan, “Türkiye’de İzlenen Zeytinyağı Politikası ve Avrupa Topluluğu Karşısındaki Sorunlar”, *Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*, Ankara 1992.

Tunalıoğlu, Renan, “Türkiye Zeytinciliğinde Tarihsel ve Ekonomik Gelişmeler”, *Zeytin Bilimi* 1, 2010, s.15-22.

Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2007.

Türkiye’de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı 1923-1973, Ed. Melek Düzgüneş, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara 1973.

Yenal, Oktay, *Cumhuriyet’in İktisat Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010.

Yurtoğlu, Nadir, “Türkiye Cumhuriyeti’nde Zeytin ve Zeytinyağı Üretimi ile Ticareti Üzerine Tarihsel Bir Bakış (1923-1960)”, *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı No:1, 2019, s.472-509.

Ansiklopedi ve Dergiler

Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Dergisi, C.1, Yıl 1, S.2, Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Basımevi, Ankara 1944.

Çifçi, Sayı 40, Yıl 4, C.IV, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1949.

Çifçi, Sayı 50, C.V, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1949.

Kalkınan Türkiye, Yıl 2, 1956, S.24.

Tarım Ansiklopedisi, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1998.

Sürelî Yayınlar

Ticaret Gazetesi, 10 Ocak 1950.

Ticaret Gazetesi, 18 Şubat 1950.

Ticaret Gazetesi, 28 Şubat 1950.

Ticaret Gazetesi, 18 Nisan 1950.

Ticaret Gazetesi, 5 Ocak 1954.

Ticaret Gazetesi, 7 Ocak 1954.

Türk Ekonomisi, S.69, Ankara 1949.

Türk Ekonomisi, S.80, Şubat 1950.

Vatan, 15 Kasım 1949.

Yeni Asır, 24 Aralık 1943.

Yeni Asır, 22 Eylül 1952.

Yeni Asır, 27 Eylül 1952.

Yeni Asır, 28 Eylül 1952.

Yeni Asır, 20 Ekim 1952.

Yeni Asır, 21 Ekim 1952.

Yeni Asır, 31 Ekim 1952.

Yeni Asır, 5 Kasım 1952.

Yeni Asır, 9 Kasım 1952.

İnternet Kaynakları

<https://arastirma.tarimorman.gov.tr/yalovabahce/Menu/6/Tarihce>. Erişim Tarihi: 14.04.2019.

<https://arastirma.tarimorman.gov.tr/izmirzae/Menu/8/Tarihce>. Erişim Tarihi: 10.09.2019.

www.egefe.com Erişim Tarihi: 14.04.2019

<https://sozluk.gov.tr> Erişim Tarihi: 14.04.2019.

<http://www.tariszeytinyagi.com/www.tariszeytinyagi.com/taris-hakkinda.html>. Erişim Tarihi: 10.09.2019.